

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра германських мов і зарубіжної літератури

Дипломна робота

магістра

з теми «**БІБЛІЯ (СТАРИЙ ЗАВІТ) ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ**»

Виконав: студент 2 курсу
Angb1-M18 групи
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і
література (англійська), додаткова
спеціальність 014 Середня освіта (Мова і
література (німецька))

Мельник Вадим Вікторович

Керівник:

Шулик П.Л., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських мов і
зарубіжної літератури

Рецензент:

Рарицький О.А., доктор філологічних
наук, завідувач кафедри історії української
літератури та компаративістики

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ В ШКОЛІ	6
1.1. Біблійні тексти у шкільній програмі.....	6
1.2. Сучасні підходи до вивчення Біблії.....	7
Висновок до розділу.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ З ТЕКСТОМ СТАРОВОГО ЗАВІТА НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	13
2.1. Текст Старого Завіту як об’єкт шкільного вивчення.....	13
2.1.1. Біблія як пам’ятка світової літератури на уроках у 8 класі.....	13
2.1.2. Шляхи засвоєння морально-філософського змісту старозавітних сюжетів і образів.....	27
2.1.2.1. Основні аспекти вивчення міфу про створення світу.....	28
2.1.2.2. Урок з вивчення біблійної історії про Каїна та Авеля.....	33
2.1.2.3. Методичні рекомендації до вивчення Десяти заповідей.....	39
2. 2. Текст Старого Завіту як джерело інтертекстуальності.....	43
2.2.1 Історія про Каїна і Авеля в контексті літературної традиції.....	46
2.2.2. Літературна рецепція біблійного міфу про Вавилонську вежу.....	68
Висновок до розділу.....	80
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Розуміння духовного життя народу, пояснення у ньому слів та образів можливе лише тоді, якщо добре обізнаний з ключовими текстами, що склали основу даної культури. У цих текстах вміщені початкові знання у важливіших для людства галузях, а також передаються одвічні для цієї культури ідеї, почуття і образи, що впливають на мистецтво, формують світогляд і складають основу моралі. Жодне покоління не має права обійтись без засвоєння цих ключових текстів. Ті, хто їх не знає, відчують себе пасинками свого народу. Культурна традиція на протязі віків прагне утримати їх авторитетність за рахунок розповсюдження та включення до освітнього канону.

Цілком логічно, що до програми шкільного курсу «Зарубіжна література», метою якого є «прилучення учнів до здобутків світової літератури і культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків» увійшли такі пам'ятки світової літератури як Веди, Біблія, Коран. Адже ці книги, як вказано у програмі, – «вихідна основа світових релігій, етичних уявлень, мистецтва різних народів». Біблія як один з таких ключових текстів сформувала культуру європейських народів, стала її плідним невичерпним джерелом і зайняла в історії людства важливе місце. Збагачуючи людину духовно, прививаючи йому високі гуманістичні ідеали, вона розвивала його творчі здібності і талант.

Проблема шкільного вивчення біблійних текстів широко висвітлена у статтях С. Абрамовича [1; 2; 3], В. Антофійчука [6; 7;], І. Бетко [12; 13; 14; 15], М. Борецького [19], В. Мартинюка [47], О. Ніколенко [50], А. Пастухової [54], В. Шевчука [72], у книгах Л. Куценка [44], В. Соболя [59], В. Сулими [63], П. Шулик [75] та ін.

Незважаючи на існування чималої кількості публікацій з цього питання, їх автори обмежуються дослідженням окремих проблем. Одні пропонують розглядати Біблію тільки як збірку релігійних та церковних

догм, інші – як пам’ятку духовності всього людства, треті – лише як літературну пам’ятку, четверті – з точки зору рецепції Біблії в українській та зарубіжній літературі тощо. Отже, необхідність вироблення комплексного підходу до вивчення Біблії обумовлює **актуальність** обраної теми. Зважаючи на те, що в межах одного дослідження неможливо охопити весь біблійний матеріал, обмежимося вивченням текстів Старого Завіту.

Предмет дослідження – проблема вивчення Біблії на уроках зарубіжної літератури.

Об’єктом дослідження є тексти Старого Завіту, твори українських та зарубіжних митців, де інтерпретуються біблійні сюжети.

Мета роботи: на основі комплексного підходу до біблійних текстів створити систему вивчення Старого Завіту на уроках зарубіжної літератури

Досягнення основної **мети** вимагає постановки ряду конкретних **завдань**:

- окреслити загальні проблеми осмислення біблійних текстів;
- проаналізувати основні концепції, на які спираються сучасні підходи до вивчення Старого Завіту;
- визначити основні напрями роботи з текстом Старого Завіту на уроках зарубіжної літератури;
- розробити систему вивчення Старого Завіту як літературної пам’ятки і як джерела інтертекстуальності.

Методи дослідження. Одним із головних методів є метод компаративних зіставлень, який дає можливість систематизувати ознаки генетичної близькості творів, що представляють різні національні літератури. У роботі поєднуються культурно-історичний та культурологічний методи аналізу.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати даного дослідження можуть бути використані в практиці викладання зарубіжної літератури в школі, курсів з історії зарубіжної літератури і методики

навчання зарубіжної літератури у вищій школі, а також спецкурсу з вивчення Біблії та її літературної рецепції.

Апробація роботи була здійснена на наукових конференціях:

- Международная научно-практическая конференция студентов и магистрантов (18 мая 2017 г. Белорусская государственная сельскохозяйственная академия, г. Горки Могилевской обл. Республика Беларусь).
- Наукова конференція студентів і магістрантів (10 квітня 2018 р., КПНУ імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський).

За результатами дослідження опубліковані статті:

1. Библиейские тексты в школьном курсе зарубежной литературы . *Духовная спадчына Ф. Скарыны: гісторыя і сучаснасць: зборник статей по материалам Международной научнопрактической конференции студентов и магистрантов / Белорусская государственная сельскохозяйственная академия; редкол.: Н. С. Шатравко (отв. ред.) [и др.]*. Горки, 2017. С. 143-146.
2. Шляхи вивчення біблійних текстів у шкільному курсі зарубіжної літератури. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Випуск 11. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. С. 76-79

Обсяг та структура дослідження. Робота складається з двох розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел. Її обсяг без списку використаної літератури становить 81 сторінок комп'ютерного набору. Додається список використаних джерел (81 позиція).

ВИСНОВКИ

Біблія як один з ключових текстів сформувала культуру європейських народів, стала її плідним невичерпним джерелом і зайняла в історії людства важливе місце. Збагачуючи людину духовно, прививаючи їй високі гуманістичні ідеали, вона розвивала його творчі здібності і талант. Культурна традиція на протязі віків прагнула утримати її авторитетність за рахунок розповсюдження та включення до освітнього канону.

Програма із зарубіжної літератури пропонує звертання до Біблії і як до частини культурної спадщини, де відбилися визначальні елементи світосприйняття людини, основи духовних цінностей, і як до скарбниці літературних образів, сюжетів. Важливого значення набуває визначення основи для розуміння біблійного тексту. Пошуки цієї основи спонукають до створення концепцій, які і визначають той чи інший підхід до давнього тексту. Найдоцільнішим підходом до вивчення Біблії стає діалогічна концепція, яка створює на уроці атмосферу довіри і безкорисливого інтересу між давньою традицією і сучасним читачем.

Визначаючи на уроках зарубіжної літератури основні напрями роботи з біблійними текстами, необхідно враховувати, що вони, по-перше, самі стають об'єктом шкільного вивчення, а по-друге розглядаються як інтертексти.

Звертання до Біблії як об'єкта шкільного вивчення відкриває перед учнями священну книгу як літературний твір, що має свою структуру, складники, ключові ідеї та образи, розкриває морально-філософський зміст біблійних сюжетів і архетипних образів.

Зарубіжна література багата біблійними мотивами й символікою. Біблійна тексти протягом століть давали письменникам простір для постановки важливих екзистенційних, морально-філософських і соціальних проблем. Добро і зло, гріх, віра, благо, свобода волі, істина, пізнання, любов до ближнього, справедливість, влада, спокута, каяття, самопожертва, індивідуалізм, самотність – далеко неповний перелік проблем, які

репрезентують літературний дискурс, що утворився навколо біблійного комплексу.

Інтертекстуальні біблійні включення репрезентовані у вигляді цитат й алюзій, що відсилають до символів, образів, сюжетів і ситуацій Біблії. Вони збагачуються новими значеннями в метатекстах і сприяють оригінальній побудові всього тексту. Значення Біблії для розвитку зарубіжної культури важко переоцінити.

Багато письменників у своїй творчості широко використовують Біблію як прототекст. Зважаючи на численність творів зарубіжної літератури, що апелюють до Книги Книг, в 11 класі старшокласникам можна запропонувати факультативний курс основу якого складе порівняльно-зіставний аналіз специфіки використання біблійних текстів у творах видатних письменників та виявлення й опис домінантних біблійних мотивів і образів-символів як репрезентантів біблійного інтертексту у творчості зарубіжних і вітчизняних митців.

Отже, вивчення Біблії як літературної пам'ятки і як літературного джерела:

— вдосконалює літературну освіту школярів, формує їх культурологічну компетентність;

— розвиває вміння учнів здійснювати компаративний аналіз творів мистецтва: порівнювати літературні явища, помічати аналогії, відслідковувати приклади рецепції, зіставляти образи персонажів, встановлювати типологічні та генетичні зв'язки, писати твори, наукові роботи;

— скеровує учнівську діяльність на розв'язання дослідницьких і проблемних завдань;

— сприяє формуванню гуманістичного світогляду учнів, вихованню поваги до загальнолюдських цінностей, шанобливого ставлення до здобутків зарубіжної культури.

Список використаних джерел

1. Абрамович С. Біблія як форманта філологічної культури. Чернівці: Рута. 2002. 230 с.
2. Абрамович С.Д. Священні книги людства. Веди, Авеста, Біблія, Коран. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 192 с.
3. Абрамович С.Д. Специфика Библии как сакральной книги // Всесвітня література в навчальних закладах України. 2001. №9. С. 48 – 51.
4. Аверинцев С.С., Эпштейн М.И. Мифы // Литературный энциклопедический словарь / Под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. Москва: Сов. Энциклопедия, 1987. С. 222 – 225.
5. Аналитическая психология: Прошлое и настоящее / К. Г. Юнг, Э. Сэмюэлс, В. Одайник, Дж. Хаббэк. Москва: Мартис, 1997. 320 с.
6. Антофійчук В.І. Біблія і українська література ХХ століття: історико-літературні аспекти // Літературознавство: V конгрес Міжнародної асоціації українців. Чернівці, 2003. Кн.2. С. 191 – 195.
7. Антофійчук В.І., Нямцу А.Є. Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі/ Чернівці: Рута, 1997. 256 с.
8. Байлз Д. Беседы Уильяма Голдинга // Иностранная литература. 1973. №10. С. 204 – 219.
9. Байрон Джордж Гордон. Каин.Мистерия. Перевод И.Бунина. URL: http://lib.ru/POEZIQ/BAJRON/byron4_4.txt
10. Байрон Джордж Гордон. Каїн. Переклад Лесі Українки. URL: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Transl/ByronCain.html>
11. Бей Г. С. Суть цінності роду в часи патріархів (історія Йосипа) і в наш час (XXI століття): Нестандартний урок "круглий стіл" [Текст. // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України : Щомісячний всеукраїнський науково-методичний журнал. 2007. № 3. С. 6-9

12. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ століть // Українська література в загальноосвітній школі. 1991. №10. С. 64-71.
13. Бетко І. Біблія як джерело ідей у творчості Лесі Українки: Проблемний огляд // Слово і час. 1991. №3. С. 28-36.
14. Бетко І. Поема Івана Франка “Смерть Каїна”: Езотеричний аспект проблеми пізнання // Українське літературознавство: Респ. міжвід. наук. збірник. Статті і матеріали. Львів: Світ, 1993. Вип. 58. С. 64–71.
15. Бетко І. Рецепція Біблії в українській поезії // Слово і час. 1993. №9. С. 31-41.
16. Библиейская энциклопедия. Москва: Терра, 1980. 902 с.
17. Бодин П.-А. Загробное царство и Вавилонская башня. О повести Платонова “Котлован” // Классицизм и модернизм. Tartu, 1994. С. 168 – 183.
18. Бодлер Ш. Цветы зла. Стихотворения: Пер. с фр. Москва: Летопись, 1998. 291 с.
19. Борецький М.І. „Сія книга вічна...” (Матеріали до уроків, присвячених вивченню Біблії) // Відродження. 1996. №4. С.31-37.
20. Борхес Хорхе Луис. «Легенда» (Из книги «Похвала Тени») [Электронный ресурс] // Хорхе Луис Борхес. Коллекция. Санкт-Петербург: "Северо-Запад", 1992. URL:<http://lib.ru/BORNES/kniga.txt>
21. Бубер М. Избрание и избранность. Миссия Израиля в библейских текстах // Новая еврейская школа. Педагогический альманах. 1998. № 2. С. 14-16
22. Вайс Меир. Библия и современное литературоведение. Метод целостной интерпретации. Москва: Мосты культуры, 2001; Иерусалим: Гешарим, 5762. 446 с
23. Вайсман З. Введение в библеистику. Тель-Авив: Издательство Открытого университета, 2001. Книга первая. Части 1-2. 294 с.

24. Вайсман З. Введение в библеистику Тель-Авив: Издательство Открытого университета, 2003. Книга первая. Часть 6. 240 с.
25. Вайсман З., Глендер Ш. Введение в библеистику. Жанры библейской прозы. Тель-Авив: Издательство Открытого университета, 2002. Книга первая. Часть 4-5. 268 с.
26. Вейнберг Й. Введение в ТаНаХ. Москва: Мосты культуры, Иерусалим: Гешарим, 2002. – 432 с.
27. Волощук Є. В. Хроника странствий духа. Этюды о Франце Кафке. Київ: «Юніверс», 2001. 144 с.
28. Гильдебранд Дитрих фон. Новая Вавилонская башня. Избранные философские работы / Перевод с английского и немецкого А.И. Смирнова. URL: [http:// www.gumer.info/](http://www.gumer.info/)
29. Глазерсон Матитьягу. Огненные буквы. Москва – Иерусалим : Гешарим, 1997 (5758). 182 с.
30. Голдинг У. Шпиль / У. Голдинг / Пер. с англ. В. Хинкиса. Послесловие В. Скороденко. Санкт-Петербург: Азбука, 2000. 269 с.
31. Гюнтер Х. Котлован и Вавилонская башня // “Страна философов” Андрея Платонова: проблемы творчества. Вып.2. Москва: Наследие, 1995. С. 145 – 151.
32. Данте Алигьери. Божественная Комедия: Пер. с итал. М. Лозинского / Алигьери Данте / Вступ. ст. К.Державина. Москва : Правда, 1982. – 640 с.
33. Дзера О. Образ Каїна у творчості Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Львів: Світ, 1998. С. 444–450.
34. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Пер. з нім., фр., англ. Київ: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. 591 с.
35. Забужко О. Казка про калинову сопілку. Київ: Факт, 2000. 84 с.

36. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. Київ: Факт, 2003. 240 с.
37. Иванов Вяч.Вс. Андрей Платонов и Чапек: фантастический реализм // Иванов Вяч.Вс. Избранные труды по семиотике и истории культуры. Том II. Статьи о русской литературе. Москва: Языки русской культуры, 2000. С.645 – 648.
38. Каспрук А. Українська поема кінця XIX – початку XX сторіч. – Київ: Наукова думка, 1973. 247с.
39. Кафка Ф. Городской герб. URL: www.kafka.ru
40. Кафка Ф. Собр. соч. в 3-х томах. Москва: Худож. лит.; Харьков: Фолио, 1994.
41. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. – Київ: Либідь, 2001. 31 с.
42. Коэн И. Традиция и комментарий: четыре концепции изучения еврейских классических текстов // Еврейская школа. 1995. № 1. С. 79-93.
43. Кристева Юлия. Читая Библию // Интенциональность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века. Томск: Издательство "Водолей", 1998. Сс. 278-289.
44. Куценко Л. Час вчитися любити: Біблія на уроках літератури. Кіровоград: Степова Еллада, 1999. 56 с.
45. Лейбович Н. Новые исследования книги Берешит в свете классических комментариев. URL: www.machanaim.org
46. Литература агады: Библиотека еврейской классики / составление и редактирование И. Бегун, Х. Корзакова. – Москва: ДААТ/ Знание, 1999. 384 с.
47. Мартинюк В. Біблія – запорука духовності людства // Українська література в загальноосвітній школі. 1999. №4. С.5-15.
48. Митрополит Іларіон. Твори. Т.1.: Філософські містерії. Вінніпег: Укр. Наук. Богослов. Т-во, 1957. 336 с.

49. Мізінська Я. Любов як подолання смерти: Каїн і Авраам // Сучасність, 1994. № 1. С. 99–104.
50. Ніколенко О.М. Основні ідеї і структура Біблії // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1998. №5. С.32-33.
51. Нямцу А. Е. Миф и легенда в мировой литературе: Теоретические аспекты традиционализации. Ч. 1. Черновцы: ИТУ, 1992. – 160 с.
52. Овчинникова Л.Н. Библейские сюжеты в литературе XX века. Борис Пастернак. Библейские сюжеты в лирике поэта // Русский язык и литература в учебных заведениях. 1998. №№ 7-8. С. 20-25.
53. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ: Либідь, 1999. 447 с.
54. Пастухова А. Викладання Біблії як концептуальної першоджерельної інстанції // Українська мова і література. 2004. №5. С.38-39.
55. Платонов А.П. Котлован : Текст. Материалы творческой. – Санкт-Петербург: Наука, 2000. 380 с.
56. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій (Фрагмент): Переклад В. Дондюка // Слово. Знак. Дискурс. Антологія зарубіжної літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С. 229-242.
57. Рішар Ж.-П. Смерть та її постаті / Перекл. А.Шкрабюка // Слово. Знак. Дискурс. Антологія зарубіжної літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М.Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С. 166-179.
58. Середюк О., Середюк Т. Пророчі заповіді українського Мойсея: Інтегрований з Біблією та музикою урок літератури [Текст // Українська література в загальноосвітній школі: Науково-методичний журнал. 2007. №3. С. 50-53.
59. Соболь В. З глибини віків: Посібник для вивчення давньої української літератури в школі. Київ: Зодіак-ЕКО, 2000. 192 с.
60. Современное зарубежное литературоведение (страны Европы и США): концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник. Москва: Интрад- ИНИОН, 1996. 319 с.

61. Сосюра В. Каїн // Сосюра В. Вибрані твори в двох томах. Київ : Наук. думка, 2000. Т. 2. С. 16–45.
62. Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Б. Спиноза. Избранные произведения в 2-х томах. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1957. Т. 2. С. 5 – 285.
63. Сулима В. Біблія і українська література: Навч. посібник. Київ: Освіта, 1998. 400 с.
64. Текст Танаха с набором комментариев. URL: www.machanaim.org
65. Топоров В. Н. Заметки по реконструкции текстов // Исследования по структуре текста. Москва: Наука, 1987. С. 99 – 132.
66. Троцик О.А. Вірші-мотиви (Біблійні мотиви в поезії Анни Ахматової) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2002. № 11. С.48-49.
67. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наук. думка, 1976 – 1979.
68. Фрейд Зигмунд. Человек Моисей. Психология религии // Авторский сборник. Москва: Академический проект, 2007. 192 с.
69. Чамеев А. Художественная картина мира в романах Уильяма Голдинга // Ученые записки Тартусского гос. ун-та. Тарту, 1990. Вып.898. Эстетические позиции и творческий метод писателя. – С. 118 – 130.
70. Шевченко Г.П. Біблія – визначна пам'ятка зарубіжної культури і літератури // Все для вчителя. 2002. №15-16. С.80-83.
71. Шевчук В. Одна з найдавніших книг людства // Біблія для дітей. Київ, 1992. С.3 – 9.
72. Шевчук В. Як би я викладав уроки Біблії в середній школі // Слово і час. 1991. № 1. С.72 – 79.
73. Шинан Авиغدор. Мир агадической литературы. Москва: Мосты культуры – Иерусалим: Гешарим, 2003. 208 с.
74. Штраус Лео. Введение в политическую философию / Пер. с англ. М. Фетисова. Москва: Логос, Праксис, 2000. 364 с.
75. Шулик П.Л. Священні книги людства на уроках зарубіжної

- літератури: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 64 с.
76. Byron George Gordon. Cain. // George Gordon, Lord Byron. URL: <http://copy.yandex.net/?tld=ru&text=George%20Gordon%2C%20Lord%20Byron%20Cain&url=http%3A%2F%2Fwww.munseys.com%2Fdiskone%2Ffcainbyron.pdf&fmode=envelope&mime=pdf&110n=ru&sign=c43e934ad63f6b920133341f404ea341&keyno=0>
77. Fromm Erich. Man for Himself. An Inquiry into the Psychology of Ethics Пер. сангл. и послесл. Л. А. Чернышевой. Минск: "Коллегиум", 1992. 253 с.
78. Hoagwood T. A. Byron's Dialectic: Skepticism and the Critique of Culture. Lewisburg: Bucknell University Press, 1993. URL: <http://my.opera.com/cataractmoon>
79. Naiman E. The Thematic Mythology of Andrej Platonov // Russian literature. 1987. Vol. 21. №4. P. 189 – 216
80. Quinones R. J. Byron's Cain: Between History and Theology. Byron, the Bible, and Religion [Електронний ресурс] / Ed. Wolf Z. Hirst. Newark: University of Delaware Press, 1991. URL: <http://my.opera.com/cataractmoon>
81. Truman S. Lord Byron's Cain. Austin: University of Texas Press, 1968. URL: <http://my.opera.com/cataractmoon>